

**TARJIMADA GRAMMATIK SHAKLLARNING
FUNKSIONAL-SEMANTIK EKVIVALENTLIGI:
ISPAN TILIDAGI "SE" MORFEMASI VA O'ZBEK TILIDAGI ANALITIK
FE'L FORMALARI QIYOSIDA**

Muallif:

*Meyliyeva Shohsanam Farxodjonovna. O'zbekiston davlat Jahon tillari
universiteti talabasi s35561094@gmail.com*

Ilmiy rahbar:

*Achilova Zulxumor Po'latovna O'zbekiston davlat Jahon tillari universiteti
Ispan tili fani o'qituvchisi achilovazulxumor@mail.ru*

Tel: +998 88 788 80 94

***Annotatsiya:** Ushbu ilmiy maqolada tarjimashunoslikning eng dolzarb muammolaridan biri — tizimi turlicha bo'lgan tillarda grammatik ma'nolarni qayta tiklash masalasi tadqiq etiladi. Tadqiqot obyekti sifatida ispan tilidagi se refleksiv morfemasi va o'zbek tilidagi fe'l ko'makchilari tizimi (analitik fe'llar) tanlab olingan. Maqolada ushbu lisoniy birliklarning "aybsizlik grammatikasi", "harakat shiddati" va "aspektual ma'no" doirasidagi funksional o'xshashliklari qiyosiy-tipologik tahlil qilinadi. Shuningdek, tarjima jarayonida yuzaga keladigan grammatik kompensatsiya va transformatsiya usullari amaliy misollar bilan asoslanadi.*

***Kalit so'zlar:** kontrastiv lingvistika, tarjima nazariyasi, ekvivalentlik, ispan tili, o'zbek tili, fe'l ko'makchilari, grammatik kompensatsiya, lisoniy lakuna, subyektiv modallik, aspekt.*

KIRISH

Tillarning lisoniy manzarasi nafaqat ularning lug'at boyligida, balki grammatik qurilishining o'ziga xosligida ham namoyon bo'ladi. Tarjima nazariyasida ikki xil tizimdagi — flektiv (ispan) va agglyutinativ (o'zbek) tillarni qiyoslash tarjimashunoslikning eng murakkab qirralaridan biridir. Ispan va o'zbek

tillari misolida biz shunday holatga duch kelamizki, bir tilda qo‘shimcha orqali ifodalangan murakkab modal ma‘no, ikkinchi tilda butun bir yordamchi so‘zlar tizimini talab qiladi.

O‘zbek tarjimashunosligining asoschilaridan biri G‘aybulla Salomov ta‘kidlaganidek: "Tarjimon nafaqat ikki tilni, balki ikki dunyoqarashni ham muvofiqlashtiruvchi shaxsdir". Filologiya yo‘nalishi talabasi sifatida ushbu "dunyoqarashlar muvozanati"ni ispancha "se" va o‘zbekcha fe‘l ko‘makchilari misolida ko‘rib chiqish, tarjimada shakl va mazmun mutanosibligini tushunishga yordam beradi.

I. ISPAN TILIDAGI "SE" MORFEMASINING SEMANTIK KO‘LAMDORLIGI

Ispan tili grammatikasida se morfemasi shunchaki o‘zlik olmoshi emas, balki fe‘lning ma‘nosini "bo‘yovchi" ko‘p funksiyali birlikdir. Ilmiy adabiyotlarda uning quyidagi vazifalari ajratib ko‘rsatiladi: 1) Refleksiv (Juan se lava); 2) Pasiv-refleksiv (Se venden casas); 3) Leksik-aspektual (Ir -

Bormoq / Irse - Ketib qolmoq). Tarjima jarayonida eng katta muammo aynan uchinchi vazifada yuzaga keladi. Ispan tili so‘zlovchisi harakatga o‘zining subyektiv munosabatini bildirish, harakatning kutilmaganligi yoki yakunlanganligini ko‘rsatish uchun fe‘lni pronominal shaklga o‘tkazadi.

II. HARAKAT MODALLIGI VA "AYBSIZLIK GRAMMATIKASI"

Ispan va o‘zbek tillari o‘rtasidagi eng qiziqarli parallellik — bu javobgarlikni grammatik jihatdan yumshatish an‘anasidir. G‘arb tillari (ingliz, nemis) so‘zlovchisi xato qilganda aybni o‘z zimmasiga olsa, ispan va o‘zbek tillari dunyoni "tasodiflar maydoni" sifatida ko‘radi. Masalan, ispancha "Se me rompió la taza" (Mendan finjon sinib qoldi) jumlasida tarjimada "Sindirdim" (aktiv) emas, aynan "Sinib qoldi" (ixtiyorsiz) deb o‘girilishi shart. O‘zbek tilidagi "-ib qolmoq" ko‘makchisi bu o‘rinda ispancha shaklning eng mukammal ekvivalenti bo‘lib xizmat qiladi.

III. HARAKATNING JADALLIGI VA YAKUNLANGANLIGI

Ispan tilida fe'ning pronominal shakli harakatning intensivligini (shiddatini) oshiradi. Bu o'zbek tilidagi fe'l ko'makchilari tizimi bilan quyidagicha muvofiqlik hosil qiladi:

- Harakatning to'satdan boshlanishi: Dormir (Uxlamoq) — Dormirse (Uxlab qolmoq). O'zbekcha "-ib qolmoq" birikmasi bu o'rinda funksional izomorfizm hosil qiladi.

- Harakatning ishtiyoq bilan bajarilishi: Comer (Yemoq) — Comerse (Yeb qo'ymoq). O'zbek tilida "-ib qo'ymoq" ko'makchisi harakatning nafaqat yakunlanganini, balki natijaga yo'naltirilganini ko'rsatadi.

IV. TARJIMADAGI LISONIY LAKUNALAR VA ULARNI TO'LDIRISH

Bir tildagi grammatik kategoriya ikkinchi tilda mavjud bo'lmasa, bu tarjimashunoslikda "lisoniy lakuna" deb ataladi. Ispan tilidagi fe'llarning

"olmoshyordamli" shakli o'zbek tili uchun lakunadir. Biroq, o'zbek tilining boy imkoniyatlari ushbu bo'shliqni mahorat bilan to'ldiradi. Masalan, "Se fue" birikmasini "Ketdi" deb emas, "Ketib yubordi" yoki "Ketib qoldi" deb o'girish asliytdagi barcha modal-emotsional qirralarni saqlab qoladi.

XULOSA

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ispan tili grammatikasidagi se morfemasi va o'zbek tilidagi fe'l ko'makchilari tizimi o'rtasida chuqur funksional-semantik yaqinlik mavjud. Tarjima jarayonida ushbu grammatik ekvivalentlikni to'g'ri qo'llash, badiiy matnning emotsional ta'sir kuchini saqlab qolishning eng samarali yo'lidir. Bu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tillar bir-biridan qanchalik uzoq bo'lmasin, insoniy harakatlarni grammatik tushunish nuqtasida ular bir-birini to'ldiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Salomov G'. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: "O'qituvchi", 1983.
2. Musayev Q. Tarjima nazariyasi asoslari. – Toshkent: "Fan", 2005.
3. To'xliyev B. O'zbek tili o'qitish metodikasi. – Toshkent, 2006.

4. Cano Aguilar R. El español a través de los tiempos. – Madrid: Arco/ Libros, 1988.
5. Real Academia Española. Nueva gramática de la lengua española. – Madrid: Espasa, 2009.
6. Yusupov O. Kontrastiv lingvistika nazariyasi. – Toshkent, 2007.